

**КОРПУС ФРАНКОМОВНИХ ВИДАНЬ ХІХ — ПЕРШОЇ
ПОЛОВИНИ ХХ ст. У ВІДДІЛІ ОБМІННО-РЕЗЕРВНИХ
ФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. СТЕФАНИКА**

Оксана Береза

*завідувач сектору формування та каталогізації іношомовної
літератури ХІХ — середини ХХ ст. відділу обмінно-резервних фондів
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Галина Мельник-Хоха

*провідний бібліотекар сектору формування та каталогізації іношомовної
літератури ХІХ — середини ХХ ст. відділу обмінно-резервних фондів
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

Проаналізовано розмаїття корпусу франкомовних видань у фонді сектору формування та каталогізації іношомовних видань ХІХ — середини ХХ ст. відділу обмінно-резервних фондів ЛННБ України ім. В. Стефаника. Зазначено видавництва, що функціонували в цей період. Подано опис та штампи окремих примірників.

Ключові слова: Франція, видавництва, колекція, окремі видання, фонд, штамп, опис.

The variety of the corpus of french-language publications in the fund of formations and cataloging sector of foreign-language literature (XIX — middle of XX centuries) of exchange-reserve fund department of the Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine was analyzed. The publishers which functioned during this period was obserwated. The description and stamps of separated editions was giwen.

Keywords: France, publisher, collection, separate editions, fund, stamp, description.

У фондах Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника зберігається значна колекція франкомовної літератури ХІХ — першої половини ХХ ст., яку поступово вводять в обіг працівники сектору іношомовної літератури відділу обмінно-резервних фондів. Це зібрання книг, що довгий час залишалися

пасивною частиною фонду, не наближеною до читача через систему бібліотечно-бібліографічної інформації. Основна робота сектору спрямована на розкриття ретроспективних фондів Бібліотеки, введення їх у сучасний інформаційний простір як пам'яток національного культурного надбання, що підлягають вічному зберіганню.

Хронологічні рамки франкомовних видань нашого книгозбору охоплюють ХІХ — першу половину ХХ ст. Найдавніше з них датоване 1801 роком. Це твори в трьох томах графа Луї-Філіппа де Сегюра (1753–1830).

Праця розкриває політичну ситуацію у тогочасній Європі, зокрема у Франції, після прийняття другого Версальського союзного договору 1756 року, описує політику всіх кабінетів Європи під час правління Людовіка XV та Людовіка XVI, містить автентичні твори на таємній кореспонденції графа де Бройля. Включено також окремі мемуари графа де Вержена, міністра М. Тюрго та ін.

1. Ségur l'iné, L. P. Politique de tous les cabinets de l'Europe, pendant les règnes de Louis XV et de Louis XVI : contenant des pièces authentiques sur la Correspondence secrète du Cte de Broglie — Un Ouvrage sur la Situation de toutes les Puissances de l'Europe, dirigé par lui et exécuté par M. Favier — Les Doutes sur le Traité de 1756, par le même; — Plusieurs Mémoires du Cte de Vergennes, de M. Turgot etc. : manuscrits trouvés dans le cabinet de Louis XVI. 2e édition, considérablement augmentée de notes et commentaires, et d'un mémoire sur le pacte de famille / par L. P. Ségur l'Ainé. — A Paris : chez F. Buisson, 1801. — 3 t. (На звороті титульного аркуша — штамп «Alexander Batowski»).

Друковані видання містять провенієнції, які вказують на належність до колекцій: Jan Batowski, Alexander Batowski, Gwalbert Rawlikowski (штампи розміщено на звороті титульних аркушів видань). Як стверджує науковий працівник відділу рідкісної книги ЛННБ України ім. В. Стефаніка Ірина Качур*, зібрання домашньої бібліотеки Яна Батовського (1753–1830), коронного стражника Галичини і Лодомерії, комісара Галицького сейму, вказує на його великий інтерес до французької літератури.

* Качур І. Маргінальні записи як джерело дослідження історії читачтва Західної України ХVІІІ–ХІХ ст. / *Ірина Качур* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка : [зб. наук. праць]. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — С. 3-25.

За галузевим принципом франкомовні видання, що зберігаються у фондї, умовно можна розбити на такі тематичні компоненти: художня, історична, теологічна, юридична, географічна література, а також книги з математики, фізики, хімії, мовознавства.

Слід виокремити навчальну літературу. Це підручники та посібники з французької мови, граматики, словники, розмовники, енциклопедії, які потрапили до нашого книгозбору з ліквідованих гімназій, шкіл та інших навчальних закладів. На книгах є важливі для дослідників позначки і штампи відповідних установ (наприклад, C. Watel Librairie-éditeur Biblioteka Poturzycka W. D., Бібліотека Рус.-Кат. духовного семинара у Львові, Zakład naukowo-wychowawczy «Sacre-Coeur» we Lwowie, École normale sup-re d'enseigt prime St. Cloud, Biblioteka dla uczniów, Pierwsze gimnazjum im. Kopernika we Lwowie).

Ці прями та непрямі ознаки дозволяють ідентифікувати окремі примірники цінних книг, а також дають уявлення про їхнє розповсюдження та колекціонування, слугують важливим чинником для реконструкції втрачених на сьогодні чи розпорощених книгозбірень. Наявність цих видань у книгозборах підтверджує велике зацікавлення французькою культурою. Серед інших можна назвати:

Biblioteka Janostwa Wybranowskich, Dział 3; Biblioteka C. K. Wyż. szkoły realnej we Lwowie; Wypożyczalnia książek we Lwowie, ul. Badenich 9; Librairie et magasin de musique de G. Seyfarth et D. Czajkowska, Leopold; Librairie Et Magasin De Musique De Charles Wild À Léopol; «Alfa», wypożyczalnia książek, Lwów; Bibliot. Ossolin.; Biblioteka Konwiktu, T. J.; Gymnasium Metense Societatis Jesu Metense; Книгозбірня «Студіон» у Львові; Бібліотека Рус.-Кат. духовного семинара у Львові; Бібліотека о.о. Василян, Krexiv; Les Amis de la Pologne, Comite D'Alger; Zakład naukowo-wychowawczy «Sacre-Coeur» we Lwowie; École normale sup-re d'enseigt prime St. Cloud; Biblioteka dla uczniów, Pierwsze gimnazjum im. Kopernika we Lwowie та ін.

Для дослідників важливими є особливості кожного примірника, наявність екслібриса, автографа, дарчого напису. На окрему увагу заслуговують книги з автографами. Цікавою знахідкою стали видання з приватних колекцій та окремих книгозбірень, що містять дані про попередніх власників. Серед них — *Hrabia Wisniewski,*

Lwów, Krechowiecki, A. SAS Dr., Ex Biblioth. Regia Berolinensī, Fornari Menton, 17, avenue F. Faure, Biblioteka Arcybiskupa Teodorowicza, Pawlikowski, Gwalbert, Biblioteka Poturzycka W. D., C. Watel Librairie-éditeur, Biblioteka Thecle Stecka, Księgozbiór K. br. Brunickiego we Lwowie, Luszczykiewiczowa, Marya та ін.

Вивчення історії приватних бібліотек XIX–XX ст. є одним із важливих питань бібліотечної справи, яке тісно пов'язане з багатьма історичними, книгознавчими, бібліотекознавчими науками. Визначення біографічних даних власника бібліотеки, кола його інтересів і занять має важливе значення при дослідженні приватної колекції.

Більшу частину нашої колекції становлять книги з друкарень Парижа, Ліона, Тура. Велика кількість видань належить до одного з найбільших французьких видавництв «Ашетт» («Hachette»), що було засноване у 1826 р. Спочатку його продукція мала просвітницький характер. Засновник Луї Франсуа Ашетт (1800–1864) придбав невелику книгарню, залучив енергійних, освічених людей і розпочав видавання книг з питань народної освіти. Поступово справа розширилася, здобула характер сімейної асоціації, а від 1846 р. видавництво почало іменуватися «Луї Ашетт і К°». Ще за життя засновника видавництво стало універсальним. Комерційний успіх йому приніс цикл із 800 томів, відомий за назвою «Бібліотека французьких залізниць», що складалася з серій з літератури, історії, науки й мистецтва.

Освітня книжка потрапила також і в коло видавничих стратегій П'єра Лярусса, фахового вчителя, який усі зароблені гроші вклав у видання «Великого універсального словника XIX століття» («Grand dictionnaire universel du XIXe siècle»). У нашому фонді є чимало книжкової продукції видавництва «Лярусс» («Larousse»), зокрема:

1. *Juranville, C. Le bagage scientifique de la jeune fille : lectures nouvelles / par Clarisse Juranville et Pauline Berger. — Paris : Larousse, [1899]. — 408 p. : il.*

2. *Martinson, Ph. Comment on parle en français : la langue parlée correcte comparée avec la langue littéraire et la langue familière / Ph. Martinon. — Paris : Larousse, 1927. — 600 p.*

3. *Juranville, C. Le premier livre des petites filles : classe enfantine : programme officiel / par Mlle Clarisse Juranville ; 160 vignettes de Frédéric Régamey. — Paris : Librairie Larousse, [1906]. — 142, [2] p. : il., notes. — (На титульному аркуші — штамп «Fornari Menton, 17, avenue F. Faure»).*

Видавництва «Ашетт» і «Лярусс» започаткували серію книжок для народної самоосвіти. Зокрема, у фондах сектору зберігаються такі видання з освітньо-дидактичних серій: «Méthode uniforme pour l'enseignement des langues», «Méthode lexicologique Larousse», «Bibliothèque variée, «Petit Cours d'Histoire Universelle», «Nouvelles Éditions Classiques publiées avec des Notes Historiques et Littéraires»:

1. *Paoli, P. Abrégé de grammaire italienne / par P. Paoli. — Paris : Hachette, 1883. — [4], 124 p.*

2. *Larousse, P. Exercices d'orthographe et de syntaxe : appliqués, numéros par numéros, à la Grammaire complète et la Grammaire supérieure : livre de l'élève / par P. Larousse. — Paris : Larousse, [1904]. — [4], 308 p.*

3. *Brunetière, F. Études critiques sur l'histoire de la littérature française. par Ferdinand Brunetière. — Paris : Hachette, 1896. — [4], 299, [3], 12 p. — (На титульному аркуші — штамп «Biblioteka C. K. Wyz. szkoły realnej we Lwowie»).*

4. *Duruy, V. Petite histoire Romaine / par Victor Duruy. — Paris : Hachette, 1885. — 240 p. il., cart.*

5. *Ovidius. Choix des Métamorphoses d'Ovide / avec des notes en français par G. Lesage. — Paris : Hachette, 1870. — [4], 175 p.*

Чимало книжок з нашого фонду побачили світ у видавництві Едуара Дентю, відомого французького видавця і книготорговця. Е. Дентю відомий ще й тим, що заснував сімейну бібліотеку, яка зберігалася в дерев'яних галереях під аркадами королівського палацу. Ось декілька назв, які репрезентують у фондах відділу продукцію цього видавництва:

1. *Imbert de Saint-Amand, Arthur-Léon. Les femmes des Tuileries : le chateau / par Imbert de Saint-Amand. - Paris : É. Dentu, 1887. — [4], 356 p.*

2. *Ceséna, Amédée Barthélemy Gayet de. Les belles pécheresses / par Amédée de Ceséna. — Paris : É. Dentu, 1868. — [1], iii, 282 p., [1] fig. portr.*

3. *Sauvestre, Charles. Sur les genoux de l'Église / par Charles Sauvestre. — Paris : É. Dentu, 1868. — [6], 137, [3] p.*

З 1913 роком пов'язаний знаковий успіх видавництва «Грассе» («Grasset»). Його історія почалася в час, коли Бернар Грассе погодився видати коштом автора книжку «На Сванову сторону» Марселя Пруста. Перед тим Прусту відмовив у публікації Гастон Галлімар, послухавшись поради Андре Жіда, — так почалося вічне суперництво видавництв «Галлімар» («Gallimard») і «Грассе». 1919 р. «Галлімар» зумів узяти реванш: «відбивши» у «Грассе» М. Пруста, видав його «У затінку дівчат-квіток». Завдяки цьому видавництво отримало свій перший «Prix Goncourt» — найпрестижнішу літературну премію Франції. Гастон Галлімар віддалився від «Nouvelle Revue Française», заснувавши видавництво «Librairie Gallimard» (від 1961 р. — «Editions Gallimard»). Нині група видавництв «Галлімар» — флагмани французької видавничої справи. Серед книжок цього видавництва, що наявні у нашому фонді, назвемо видані у міжвоєнні роки:

1. *Ward, Ch. H. Exploration de l'Univers / Henshaw Ward ; traduit de l'anglais par Maurice Bec. — [Paris] : Gallimard, 1930. — 257, [2] p. : il.*

2. *Romier, L. Explication de notre temps / par Lucien Romier. — Paris : B. Grasset, 1925. — xv, 289 p.*

У 1838 р. Жорж Шарпантьє (1805–1851) заснував видавництво «Шарпантьє» («Charpentier»), яке своїм успіхом було зобов'язане випуску порівняно недорогих книг зручного формату, адресованих широкій читацькій аудиторії. Скориставшись стереотипією, Ж. Шарпантьє видав понад 400 романів за невисокою (3,5 франка за том) ціною. До фонду Бібліотеки потрапила низка видань, серед яких:

1. *Brillat-Savarin, J. A. Physiologie du gout, ou Méditations de gastronomie transcendante : Ouvrage Théorique, Historique, et à l'ordre du jour, dédié aux gastronomes parisiens / par un Professeur, Membre de plusieurs Société savantes [J.-A. Brillat-Savarin] ; Précédée d'une notice sur l'auteur, par M. le baron Richerand ; Suivie d'un traité sur les excitans modernes, par M. de Balzac. — Paris : Charpentier, 1839. — 484, [4] p.*

2. *Tasso, T. La Jérusalem délivrée, suivie de l'Aminte / traductions nouvelles par Auguste Desplaces. — Paris : Charpentier, 1849. — 411, [1] p.*

У 1847 р. у Франції була заснована «Бібліотека бібліографічного товариства» («*Librairie de la Société bibliographique*»), яка регулювала стосунки між видавцями, друкарями, власниками паперових фабрик, книгопродавцями. Від 1854 р. до неї перейшло видання основного органу поточного репертуару французького друку «*Bibliographie de la France*» («Бібліографія Франції»). Це видавництво представляють у нашому фонді такі видання:

1. *Moussac, J. Les bienfaits de la révolution / par Jean de Moussac. — Paris : Librairie de la Société bibliographique, 1881. — 240 p.*

2. *Duilhé de Saint-Projet, M.A.M.F. Apologie scientifique de la foi chrétienne / par le Chanoine F. Duilhe de Saint-Projet. — Paris : Librairie de la Société bibliographique, Victor Palmé ; — Toulouse : Privat, 1885. — xvi, 479 p.*

Розвитку видавничої справи в умовах «Третьої Республіки» кінця XIX ст. значним чином сприяв Закон від 29 червня 1881 р. про свободу преси, що передбачав залучення «великого капіталу» та визнавав пресу вільною, встановлював обмеження свободи та відповідальність за дифамацію, образу, наклеп. Перший закон 1881 р. юридично окреслював такі поняття, як право на відповідь, презумпція невинності стосовно ЗМІ, таємниця джерела інформації тощо.

У той час засновано видавництва братів Гарньє («*Garnier frères*»), М. Леві («*Calman Levy*»), що спеціалізувалися на виготовленні масової комерційної та розважальної книги. Серед них:

1. *Mayer, É. La guerre d'hier et l'armée de demain / Émile Mayer. — Paris : Garnier frères, [1921]. - [4], 214 p.*

2. *Du Breuil, A. Principes généraux d'arboriculture : anatomie et physiologie végétales, agents de la végétation, pépinières greffes / par M. A. Du Breuil. — Paris : G. Masson ; Garnier frères, 1876. — [4], 267 p., [1] fig., [1] fig. cart., : il., tabl.*

3. *Broughton, Rh. Le roman, de Gilliane / par Rhoda Broughton ; traduite de C. du Parquet. — Paris : Calmann Lévy, 1881. — [4], 330 p. — (На титульному аркуші — штамп «Biblioteka Janostwa Wybra-nowskich, Dział 3»).*

Серед науково-популярної літератури, яка здобула неабияке поширення у цей період, є видання Ернеста Фламмаріона, засновника видавництва «*Flammation*». У корпусі книжок цього видавництва, що зберігаються у фондах сектору, є, зокрема, такі:

1. *Riza Khan-Arfa, M. Le roman d'un harem / princesse Mirza Riza Khan-Arfa. — Paris : E. Flammarion, 1929. — 280, [1] p.*

2. *Tardieu, A. Sur la pente / André Tardieu. — Paris : Ernest Flammarion, 1935. — lxx, 250, [1] p.*

3. *Doriot, J. La France avec nous! / Jacques Doriot. — Paris : Ernest Flammarion, 1937. — 142 p. — (На обкладинці — штамп «Hrabia Wisniewski, Lwów»).*

У 80-ті рр. XIX ст. провідну роль у видавничій справі Франції починає відігравати фірма К. Леві (заснована в 1836 р.), книжкова продукція якої розходиться по європейських бібліотеках і приватних колекціях Європи. У нашій бібліотеці, поміж іншими, зберігаються такі видання:

1. *Bacourt, Adolphe Fourier de. Souvenirs d'un diplomate : lettres intimes sur l'Amérique / de Bacourt. - Paris : Calmann Lévy, 1882. — xiii, 401 p.*

2. *Simon, Jules. Dieu, patrie, liberté / par Jules Simon. — Paris: Calmann Lévy, 1883. — vii, 426 p.*

Особливу увагу сучасних дослідників привертають прижиттєві видання відомих письменників XIX ст. Прикладом може слугувати роман Александра Дюма, виданий в Парижі 1856 року:

Dumas, Alexandre. Marie Stuart ; Karl Ludwig Sand ; Murat / Alexandre Dumas. — Paris : Librairie Theatrale, 1856. — [4], 315, [4] p. — (На титульному аркуші — штамп «Wypozyczalnia ksiązek we Lwowie, ul. Badenich 9»).

У процесі наукового опрацювання та розкриття фонду віднайдено значну кількість видань, що побачили світ у XIX — першій половині XX ст. у Франції. Вважаємо, що удоступнення їх для українського дослідника є першочерговою справою працівників сектору іншомовних видань, у фондах якого вони зберігаються. Їх ретельне вивчення дасть змогу вивчити особливості книжкового руху XIX — першої половини XX ст., з'ясувати специфіку формування фондів різнотипних бібліотек, охарактеризувати бібліофільські стратегії, визначити ступінь зацікавлення франкомовними виданнями читацьким середовищем у вказаний період.